

Таран Артем Романович
студент Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник: к.псих.н., доц. Гальцева Т.О.

ВСТАНОВЛЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО КОНТАКТУ НА ДОПИТІ

Слідча тактика передбачає встановлення психологічного контакту та впливу на осіб, які беруть участь у провадженні. Тому, є цілком зрозумілою потреба у розробленні методів психологічного впливу, які б дали змогу у межах, передбачених законом, ефективніше виконувати завдання кримінального судочинства [3, 132].

Питання професійно-психологічного контакту у юридичній психології розглядали В.Г. Андросюк, В.Л. Васильєва, М.І. Єнікеєва, Л.І. Казміренко, Я.Ю. Кондратьєва, В.С. Медведєва, Ю.В. Чуфановський та інші.

У науковій літературі, присвяченій питанням тактики допиту, існує багато рекомендацій щодо порядку встановлення психологічного контакту. Кожен автор розкриває особисте бачення цього складного феномену, пропонує власні тактичні прийоми та послідовність їх застосування, однак, аналіз зазначених рекомендацій свідчить про те, що серед учених немає єдиного погляду щодо порядку встановлення психологічного контакту. Механізм його формування різними ученими трактується залежно від власного визначення змісту та ролі психологічного контакту у допиті.

Психологічний контакт у науковій літературі трактується як найбільш сприятлива психологічна «атмосфера» допиту, що допомагає взаємодії та взаємовідносинам між її учасниками, це певний «настрій» на спілкування. Психологічний контакт у допиті передбачає два рівні: 1) коли допитуваний бажає давати показання; 2) коли допитуваного примушують до показань.

Психологічний контакт завжди має двосторонній характер, його встановлення і підтримання залежить як від слідчого, так і від допитуваного, хоча ініціатива повинна належати слідчому.

Як свідчать результати аналізу юридичної літератури і криміналістичної практики, на цей час у кримінальному провадженні не існує повної, послідовної, максимально наближеної до потреб криміналістичної практики системи прийомів психологічного впливу. Гранат Н.А. зазначає, що для полегшення роботи слідчого, під час цілеспрямованого психологічного впливу та підготовки до нього, доцільно розробити збірки, у яких викласти поширені та ефективні методи такого впливу. Це позбавить слідчого власноруч шукати прийоми, які вже існують на практиці і дозволить модифікувати їх варіанти [3, с. 49].

Прийоми психологічного впливу, на думку Сокиран Ф.М., доцільно поділити на окремі блоки: естетичний, процесуальний, етичний, тактико-криміналістичний, психологічний (наведені назви певною мірою є умовними

і відображають не єдину, а основну зону впливу, головний акцент, головне навантаження, яке вони несуть). Зрозуміло, що зазначені блоки мають у цілому фіксований психологічний зміст, у свою чергу, кожний з них містить окремі елементи інших блоків.

До естетичного блоку належить:

- культура поведінки слідчого;
- зовнішній вигляд слідчого;
- інтер'єр службового приміщення;
- стан оргтехніки;
- ознайомлення осіб (з посиланням на закон) з їх правами, обов'язками, відповідальністю, порядком проведення і значенням певних слідчих (розшукових) дій.

Цей блок покликаний формувати в осіб, які спілкуються зі слідчим, почуття поваги як до слідчого, так і до установи, в якій він працює, завдяки зовнішнім ознакам (одяг, обличчя, інтер'єр тощо), культурі мовлення та поведінці.

Процесуальний блок передбачає:

- попередження про кримінальну відповідальність за надання неправдивих показань і за відмову від них (стосується свідка, потерпілого);
- роз'яснення правових наслідків поведінки на слідстві підозрюваних осіб;
- суворе дотримання слідчим норм кримінального процесуального законодавства;
- повідомлення осіб, учасників слідчої (розшукової) дії, про застосування під час слідчої (розшукової) дії науково-технічних засобів, роз'яснення принципу їх дії.

Отже, прийоми цього блоку характеризують чітко і навіть підкреслене (іноді з нотками урочистості) виконання слідчим процедури слідчої (розшукової) дії, передбаченої КПК України. Тут не може бути жодних скорочень і спрощень, а тим паче, порушень. Це створює атмосферу діловитості, взаємної поваги до закону, переконаності в тому, що у слідчого немає іншої мети, як служіння закону, встановлення об'єктивної істини розслідуваної події.

До прийомів психологічного впливу етичного блоку належить:

- дотримання слідчим під час проведення слідчої (розшукової) дії норм етики й моралі;
- тактовність, доброзичливість, увічливість, уважність до людей, які причетні до розслідування;
- шанобливе ставлення до честі й гідності, здоров'я та майна осіб, з якими спілкується слідчий у кримінальному провадженні.

Цей блок прийомів певною мірою завершує фонову частину системи психологічного впливу і передбачає бездоганне дотримання норм етики службового спілкування, ввічливості, чесності, розумної офіційності, неупередженості тощо. Дотримання цих норм має бути доволі суворим, оскільки

кримінальне судочинство — найбільш уразливий з морально-етичного боку ланцюг людських стосунків, у межах якого може бути оголошено вирок.

Тактико-криміналістичний блок прийомів містить:

- переконання;
- виявлення злочинної обізнаності (психологічний експеримент щодо визначення злочинної обізнаності);
- раптовість;
- створення видимості обізнаності слідчого (перебільшена, применшена);
- часткове повідомлення інформації, якою володіє слідчий;
- використання суперечностей у свідченнях осіб, які фігурують у кримінальному провадженні;
- використання суперечностей між свідченнями та іншими наявними доказами;
- повідомлення результатів експертиз;
- оголошення всього обсягу доказової інформації;
- повідомлення певних відомостей для переконання особи в неминучості розкриття вчиненого злочину;
- пред'явлення речових доказів;
- словесну розвідку;
- психологічну підготовку особи до наступної слідчої (розшукової) дії;
- відтворення для допитуваної особи фрагментів звуко-, відеозапису окремих епізодів або фактів злочину, що розслідується;
- повторне проведення окремих слідчих (розшукових) дій.

Цей блок є сукупністю прийомів психологічного впливу за допомогою чітко визначеної позиції слідчого в цій ситуації, переконання у доцільності (або потребі) говорити правду, визначення послідовності пред'явлення доказів, місця і часу проведення певної слідчої (розшукової) дії, виявлення високого професіоналізму в застосуванні окремих криміналістичних актів тощо.

Психологічний блок містить прийоми впливу за допомогою використання психологічної сфери людини, а саме:

- надання психологічної допомоги шляхом нагадування, активізації мислення і пам'яті для відновлення, відтворення раніше сприйнятих фактів;
- стимулювання позитивних якостей особи;
- спонукання особи до певних вчинків і дій шляхом активізації її емоцій та почуттів;
- стимулювання пригадування забутих обставин особами, які проходять у справі, за допомогою асоціацій суміжності, схожості, протилежності, місця, часу, перегляду (відображення в пам'яті забутого);
- подолання хиб відтворення сприйнятого;
- відновлення асоціативних зв'язків шляхом нагромадження або збудження слідів афектів, спонукання до збудження пережитих емоцій, моторних реакцій, образів, що зафіксовані у підсвідомості;
- відтворення обставин сприйняття;

- зосередження уваги особи;
- активізацію установок у емоційно-вольовій сфері [3, 48-51]

В. А. Журавель згрупував етапи встановлення психологічного контакту при допиті в наступну *систему*:

1. Пошук інформації про особливості особи допитуваного, що здійснюється як у процесі підготовки так і під час допиту. Важливою умовою успішного виконання цього завдання є правильне сприйняття психологічного вигляду (обличчя) людини. Одним із методів отримання інформації про особу є діагностика його особистості під час допиту, що здійснюється безпосередньо через спостереження, бесіду та метод незалежних характеристик.

2. Вибір засобів та способу «входження» в контакт, де основним засобом встановлення психологічного контакту є коректна, тактовна поведінка слідчого, де такт, як комплекс психологічних рекомендацій, спрямованих на встановлення психологічного контакту, повинен поширюватись на порядок виклику, першу зустріч з допитуваним, тон, темп та обстановку допиту.

3. Створення атмосфери взаєморозуміння та доброзичливості між слідчим і допитуваним – важливий етап формування безконфліктної ситуації допиту [1, 8].

На нашу думку, робота слідчого під час встановлення психологічного контакту з допитуваною особою потребує значної підготовки ще до початку слідчої дії та використання всіх професійних, моральних і психологічних навичок під час розмови з останнім.

Отже, необхідно зазначити, що засоби та методи психологічного впливу в процесі допиту найчастіше використовуються у комплексі, взаємодіючи між собою. Вміння слідчого передбачати психологічні ефекти від використання різних методів та засобів у сполученні, а також вміння варіювати ними залежно від конкретних обставин є показником його професіоналізму. Професійні технології психологічного впливу формуються у процесі становлення професійної свідомості й придбання професійного досвіду слідчим.

Систематичне відслідковування слідчим результатів свого впливу на допитуваних, дозволяє йому вносити корективи і оптимізувати процес психологічного впливу.

1. Баранчук В.В. Етапи формування психологічного контакту при допиті / В.В. Баранчук // Теорія і практика правознавства. – 2013. – Вип. 2. - [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/tipp_2013_2_68.pdf

2. Сокиран Ф.М. Психологічний вплив під час провадження досудового розслідування за новим кримінальним процесуальним кодексом України/ Ф.М. Сокиран // Юридичний часопис Національної академії Внутрішніх Справ. – 2013.- № 2. – С. 132-136 - [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe

3. Сокиран Ф.М. Характеристика тактичних прийомів психологічного впливу у криміналістичній діяльності слідчого / Ф.М. Сокиран // Криміналістичний вісник. – 2014. – 1 (21). – С. 45- 52